

Sygn. akt II CSKP 87/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 sierpnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Roman Trzaskowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Banku (...) Spółki Akcyjnej w W.

przeciwko M.W.

o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 11 sierpnia 2021 r.,

skargi kasacyjnej pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w P.

z dnia 28 lutego 2019 r., sygn. akt IV Ca (...),

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od pozwanej na rzecz
powoda kwotę 2700 (dwa tysiące siedemset) zł z tytułu kosztów
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

W następstwie apelacji powoda Banku (...) S.A. w W. (dalej - „Bank”), wyrokiem z dnia 28 lutego 2019 r. Sąd Okręgowy w P. zmienił wyrok Sądu Rejonowego w C. z dnia 11 października 2018 r., oddalający powództwo, w ten

sposób, że uznał za bezskuteczną w stosunku do Banku notarialną umowę darowizny z dnia 5 lipca 2013 r., mocą której E. P. („Dłużniczka”, „Darczyńca”) podarowała swej córce, pozwanej M.W., udział wynoszący $\frac{1}{2}$ części we współwłasności lokalu mieszkalnego nr [...], położonego w C. przy ulicy S. 13 („Lokal”) wraz z udziałem w nieruchomości wspólnej, dla którego to Lokalu Sąd Rejonowy w C. prowadzi księgę wieczystą nr (...) w celu ochrony wierzytelności przysługującej powodowi wobec Darczyńcy, stwierdzonej nakazem zapłaty w postępowaniu nakazowym z weksla z dnia 27 czerwca 2016 r., wydanym przez Sąd Okręgowy w P. w sprawie I Nc (...), zasądzającym na rzecz powoda kwotę 239.270,65 zł wraz z bliżej oznaczonymi odsetkami ustawowymi oraz kwotę 289,14 zł z tytułu zwrotu kosztów procesu.

Modyfikując ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji, Sąd okręgowy ustalił m.in., że w dniu 5 kwietnia 2012 r. Bank udzielił spółce jawnej („Spółka”), której wspólniczką była matka pozwanej, odnawialnego kredytu w rachunku na bieżące finansowanie działalności gospodarczej w wysokości 300.000 zł z terminem spłaty do dnia 4 kwietnia 2013 r. („Kredyt”), zabezpieczonego wekslem własnym *in blanco* wystawionym przez kredytobiorcę i poręczonym m.in. przez E. P., jako wspólniczkę Spółki („Weksel”). Mocą aneksu nr 1 z dnia 25 marca 2013 r. („Aneks nr 1”) termin spłaty Kredytu został przesunięty do dnia 4 kwietnia 2014 r., natomiast Aneks nr 2 został podpisany w dniu 26 listopada 2013 r., a więc już po dokonaniu Darowizny. W dniu 15 maja 2014 r., wobec niewywiązywania się przez Spółkę z zobowiązania kredytowego, Bank zawarł z nią ugodę dotyczącą ratalnej spłaty Kredytu w terminie do dnia 2 maja 2015 r. („Uгода”).

Umową notarialną z dnia 5 lipca 2013 r. E. P. podarowała swej córce (pозwanej) udział wynoszący $\frac{1}{2}$ części we współwłasności Lokalu z jednoczesnym ustanowieniem przez obdarowaną na Lokalu bliżej oznaczonej, dożywotniej, nieodpłatnej służebności mieszkania na rzecz Darczyńcy („Umowa darowizny”, „Darowizna”). Udział ten był - oprócz udziałów w Spółce - jedynym majątkiem Darczyńcy, która nigdy nie była osobą zamożną i żyła skromnie. Była natomiast zastępcą prezesa Spółki, w której imieniu podpisywała umowę Kredytu, aneksy do niej oraz Ugodę. Już w dacie Darowizny zadłużenie kredytowe nie było spłacane terminowo, o czym świadczy zawarcie Aneksu ustalającego dłuższy termin spłaty, a

złą kondycję finansową Spółki potwierdzało też zawarcie Ugody. W konsekwencji Sąd Okręgowy stwierdził, że dokonując Darowizny Dłużniczka działała ze świadomością pokrzywdzenia Banku, za czym przemawia także domniemanie określone w art. 529 k.c. (w chwili dokonywana Darowizny była niewypłacalna). Również pozwana wiedziała, że dokonując Darowizny, jej matka działa ze świadomością pokrzywdzenia Banku. Pozwana jest osobą bliską darczyńcy, a zgodnie z art. 527 § 3 k.c. w takim przypadku domniemywa się, że osoba ta wiedziała, iż dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Zeznania stron Darowizny nie doprowadziły do obalenia tego domniemania. Pozwana pracowała w księgowości Spółki i znała sytuację przedsiębiorstwa oraz zdawała sobie sprawę z zobowiązań finansowych m.in. wobec powoda.

Nakazem zapłaty z dnia 27 czerwca 2016 r. (sygn. akt I Nc (...)) wydanym w postępowaniu nakazowym z weksla („Nakaz zapłaty”) Sąd Okręgowy w P. nakazał Spółce oraz Z. G., P. K. i E. P. oraz B. sp. z o.o. w C., aby zapłacili solidarnie na rzecz Banku kwotę 239.270,65 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 1 marca 2016 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 289,14 zł z tytułu zwrotu kosztów procesu w terminie dwóch tygodni do dnia doręczenia nakazu albo wniesli w tym terminie zarzuty.

Sąd Okręgowy uznał - inaczej niż Sąd pierwszej instancji - że w dacie dokonania Darowizny Bank nie był wierzycielem przyszłym Dłużniczki w rozumieniu art. 530 k.c., gdyż przyszli wierzyciele to tacy, których wierzytelności powstały po dokonaniu przez dłużnika czynności prawnej krzywdzącej wierzycieli. Tymczasem zadłużenie wynikające z umowy Kredytu już wówczas istniało i od początku było także zobowiązaniem E. P., która odpowiadała za nie solidarnie i subsydiarnie na podstawie art. 22 § 2 i art. 31 k.s.h., a dodatkowo zabezpieczyła je, podpisując weksel *in blanco*.

W konsekwencji, oceniając żądanie w świetle art. 527-529 k.c. (stosowanych wprost) oraz ustalając, że w następstwie Darowizny pozwana stała się co najmniej niewypłacalna w wyższym stopniu i że obie strony Darowizny miały świadomość jej dokonania z pokrzywdzeniem Banku, Sąd Okręgowy uznał przesłanki uznania tej czynności za bezskuteczną względem powoda za spełnione. Zauważył przy tym,

że ze względu na art. 528 k.c. i nieodpłatny charakter czynności w istocie powód nie musiał nawet wykazywać, iż pozwana wiedziała, że Dłużniczka działa z pokrzywdzeniem wierzyciela.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Okręgowego wniosła pozwana, zaskarżając go w całości. Zarzuciła naruszenie prawa materialnego, tj. art. 530 w związku z art. 527 k.c. Wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i oddalenie powództwa w całości, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji, oraz - w obu przypadkach - o zasądzenie na jej rzecz kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zdaniem pozwanej, uznając, że w sprawie nie ma zastosowania art. 530 k.c., Sąd Okręgowy wyłożył błędnie pojęcie wierzytelności przyszłej i pominął, iż E. P. nie jest dłużniczką Banku na mocy jakiejkolwiek umowy łączącej ją z nim bezpośrednio, a jej rola w stosunku zobowiązaniowym z umowy Kredytu jest jedynie rolą współnika Spółki oraz poręczyciela wekslowego. Na mocy art. 22 § 2 k.s.h. jej odpowiedzialność jest solidarna, jednakże „we wskazanych okolicznościach” datą powstania wierzytelności powinna być data wymagalności roszczenia, ponieważ dopiero wtedy Bank mógł domagać się spełnienia świadczenia od Spółki oraz od Dłużniczki. Przyjęcie zaś, że sam fakt zawarcia umowy decyduje o powstaniu wierzytelności, oznaczałoby, iż instytucja z art. 530 k.c. nie miałaby nigdy zastosowania, trudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której ochrony z tytułu skargi pauliańskiej dochodzi wierzyciel „przyszły”, z którym nie łączy dłużnika żaden stosunek prawny.

W ocenie skarżącej, ustalając *in casu* datę, w której chroniona wierzytelność powstała w stosunku do E. P., Sąd odwoławczy powinien uwzględnić, że Darowizna została dokonana w dniu 5 lipca 2013 r., a więc po podpisaniu przez Bank i Spółkę Aneksu nr 1 do umowy Kredytu, przesuwającego termin płatności, oraz na prawie 5 miesięcy przed podpisaniem Aneksu nr 2 i około rok przed podpisaniem Ugody, aktualizujących datę płatności. Oznacza to, że wierzytelność wobec Spółki oraz Dłużniczki powstała (tj. stała się wymagalna) już po zawarciu umowy Darowizny, a tym samym, iż w dacie dokonania Darowizny była

wierzytelnością przyszłą, która uległa konkretyzacji i aktualizacji wobec Dłużniczki dopiero w dacie wymagalności roszczenia.

Uchybienia Sądu drugiej instancji są według pozwanej istotne, ponieważ błędne określenie reżimu ochrony wierzytelności może w zasadniczy sposób przesądzać ujęcie dalszych przesłanek skuteczności skargi pauliańskiej.

Ocenę tej argumentacji należy rozpocząć od przypomnienia, że stosownie do sentencji wyroku Sądu Okręgowego umowa Darowizny została uznana za bezskuteczną w stosunku do Banku w celu ochrony jego wierzytelności wekslowej, przysługującej mu wobec Dłużniczki i stwierdzonej Nakazem zapłaty. W tej sytuacji wszelkie rozważania dotyczące znaczenia solidarnego i subsydiarnego charakteru odpowiedzialności Dłużniczki jako wspólniczki Spółki są w sprawie bezprzedmiotowe.

Już na wstępie trzeba też zakwestionować pogląd skarżącej, że przyjęcie, iż samo zawarcie umowy, będącej źródłem chronionej wierzytelności, przed dokonaniem czynności fraudacyjnej sprawia, że jest to wierzytelność istniejąca (a nie przyszła), pozbawiałoby art. 530 k.c. praktycznego znaczenia. Wprawdzie rzeczywiście trudno sobie wyobrazić sytuację, w której ochrony z tytułu skargi pauliańskiej dochodzi wierzyciel „przyszły”, z którym nie łączy dłużnika żaden stosunek prawny, jednakże trudność ta nie ma żadnego znaczenia, ponieważ nie budzi wątpliwości, że punktem odniesienia dla rozróżnienia „wierzycieli” (art. 527 § 1 k.c.) oraz „przyszłych wierzycieli” (art. 530 k.c.) jest chwila dokonania przez dłużnika zaskarżanej czynności, natomiast ochrona pauliańska może być udzielona tylko wierzycielowi aktualnemu (w chwili orzekania o żądaniu uznania czynności za bezskuteczną chroniona wierzytelność musi już istnieć i być skonkretyzowana pod względem przedmiotowym i podmiotowym - por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 2009 r., II CSK 592/08, niepubl. i z dnia 28 listopada 2014 r., I CSK 33/14, niepubl.).

W doktrynie i orzecznictwie panuje też zgoda co do tego, że dokonując przedmiotowego rozróżnienia nie można mylić przesłanek istnienia wierzytelności z przesłankami jej wymagalności, a wierzyciel, którego wierzytelność już powstała, lecz nie jest jeszcze wymagalna, nie jest wierzycielem przyszłym, lecz aktualnym.

Dotyczy to także sytuacji, w której wymagalność wierzytelności zależy od ziszczenia się zdarzeń przyszłych i niepewnych (np. wierzytelność o zapłatę wynagrodzenia za roboty budowlane, przed ich wykonaniem).

Za takim, wąskim rozumieniem pojęcia „przyszłego wierzyciela” przemawiają istotne wartościowania leżące u podstaw odrębnego uregulowania przesłanek ochrony pauliańskiej w art. 527-529 i w art. 530 k.c. W doktrynie trafnie zwraca się uwagę, że dla zastosowania art. 530 k.c. istotne jest - inaczej niż w ramach rozważań dotyczących skuteczności przelewu (art. 509 i art. 510 k.c.) - nie tyle to, czy chroniona wierzytelność jest już w pełni zaktualizowana (np. bezwarunkowa, wymagalna, niezależna od spełnienia świadczenia przez kontrahenta) czy skonkretyzowana (por. jednak wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2014 r., I CSK 33/14), ile to, czy aktualne są racje przemawiające za przyznaniem wierzycielowi silniejszej („wierzyciel”) albo słabszej („przyszły wierzyciel”) ochrony. W tym kontekście zasadnie zwraca się uwagę, że słabsza ochrona „przyszłego wierzyciela” wynika z jednej strony z tego, iż dokonując czynności (później zaskarżonej) osoba nie będąca jeszcze dłużnikiem (przyszły dłużnik) korzysta ze swobody dysponowania majątkiem i co do zasady nie ma obowiązku troszczenia się o interesy majątkowe osób, z którymi nie łączy go więź kontraktowa (przyszłych wierzycieli), a z drugiej – z tego, że decydując o nawiązaniu więzi z taki dłużnikiem już po dokonaniu przezeń przedmiotowej czynności, wierzyciel może i powinien ocenić jego aktualną sytuację majątkową i zdolność do wywiązywania się z zobowiązania (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2003 r., IV CKN 1965/00, niepubl., z dnia 9 listopada 2011 r., II CSK 64/11, OSNC-ZD 2013, z. A, poz. 5 i z dnia 26 października 2017 r., II CSK 11/17, niepubl.). Dlatego też ochrona pauliańska ogranicza się w takich przypadkach tylko do sytuacji, w których dłużnik działał „w zamiarze” pokrzywdzenia przyszłych wierzycieli - sama świadomość pokrzywdzenia nie jest wystarczająca - a więc przewidując powstanie długu, przez wcześniejsze uszczuplenie majątku dążył do osiągnięcia (przyszłego) stanu niewypłacalności, uniemożliwiającego wierzycielom przymusowe zaspokojenie w całości albo w części (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2003 r., IV CKN 1965/00, z dnia 9 listopada 2011 r., II CSK 64/11, z dnia 29 maja 2015 r.,

V CSK 454/14, niepubl., z dnia 26 października 2017 r., II CSK 11/17 i z dnia 24 listopada 2017 r., III CSK 320/16, niepubl.).

Wartościowania te wskazują jednoznacznie, że jeżeli w chwili dokonania czynności podważanej skargą pauliańską osoba uszczuplająca swój majątek pozostawała już w zobowiązaniowym stosunku prawnym z wierzycielem pauliańskim - w szczególności zawarła już z wierzycielem umowę będącą źródłem tego zobowiązania - a aktualizacja jej zobowiązania (jego wymagalność) nie zależy już od jej swobodnej woli, art. 530 k.c. nie ma zastosowania. W takiej bowiem sytuacji na dłużniku ciąży już obowiązek lojalności kontraktowej i powinien się on liczyć z obowiązkiem zaspokojenia wierzyciela, choćby jego aktualizacja zależała od dodatkowych przesłanek (np. zdarzenia przyszłego i niepewnego). Wierzyciel zaś zasługuje wówczas na silniejszą ochronę także dlatego, że po związaniu się węzłem zobowiązaniowym z dłużnikiem ma prawo liczyć na wykonanie przezeń zobowiązania (także wtedy, gdy aktualizacja tego zobowiązania zależy od niego), a zarazem nie może już uzależniać zadzierzgnięcia tego węzła od sytuacji majątkowej dłużnika.

Tego rodzaju więź prawna istnieje także w razie udzielenia przez dłużnika poręczenia wekslowego, choćby chodziło tylko o poręczenie na wekslu niezupełnym w chwili wystawienia (weksel *in blanco*), zabezpieczającym zobowiązanie kredytowe. Zgodnie bowiem z dominującym poglądem także wystawienie weksla *in blanco*, któremu towarzyszy porozumienie dotyczące uzupełnienia weksla (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2013 r., II CSK 719/12, niepubl. i z dnia 8 lutego 2018 r., II CSK 166/17, niepubl., uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2020 r., III CZP 72/19, OSNC 2021, nr 4, poz. 23), jest równoznaczne z zawarciem umowy skierowanej na powstanie zobowiązania wekslowego (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 21 września 2006 r., I CSK 130/06, OSNC 2007, nr 6, poz. 93, z dnia 15 maja 2008 r., I CSK 548/07, OSNC-ZD 2009, z. B, poz. 49, z dnia 16 czerwca 2010 r., I CSK 481/09, niepubl. i z dnia 29 października 2010 r., I CSK 699/09, niepubl.) czy też wręcz - w innym ujęciu - z wykreowaniem zobowiązania, choć nie jest to jeszcze w pełni ukształtowane zobowiązanie wekslowe (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2007 r., V CSK 288/07, niepubl., z dnia 3 kwietnia 2019 r., II CSK

105/18, niepubl., z dnia 11 marca 2020 r., I CSK 585/18, niepubl., postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2009 r., II CSK 452/08, niepubl. i z dnia 21 lipca 2017 r., I CSK 717/16, niepubl., uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2020 r., III CZP 72/19). W każdym razie jest jasne, że już od chwili udzielenia poręczenia avalista, który odpowiada jak ten, za kogo poręczył, a więc bezwarunkowo (art. 32 w związku z art. 101 pkt 2 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe, obecnie tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 160), powinien liczyć się z obowiązkiem świadczenia, co uzasadnia udzielenie wierzycielowi wekslowemu-kredytodawcy silniejszej ochrony przewidzianej w art. 527-529 k.c.

Wszystko to oznacza, że negując zastosowanie w sprawie art. 530 k.c., Sąd Okręgowy dokonał prawidłowej oceny prawnej.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

jw